

M. Gnatyuk

THE ROLE OF POSTMODERN DIPLOMACY IN THE FORMATION OF THE EU INTERNATIONAL ACTORNESS

Recognizing the need to form diplomatic service, the Lisbon Treaty has changed the system international representation, which began to emerge since the establishment of the first European integration institutions. The article examines the role of the new European External Action Service in formation of postmodern EU diplomacy.

Keywords: international representation of EU diplomacy, international subjectivity of the European Union external competence of the EU integration.

Матеріал надійшов 22.04.2013

УДК 327 (44) (612) «2011»

Кияниця Л. Л.

РЕВОЛЮЦІЯ ТА ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА В ЛІВІЇ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ ФРАНЦІЇ В ПІВНІЧНІЙ АФРИЦІ

У статті проаналізовано основні причини та геополітичні і гео економічні наслідки втручання Франції у революційні події в Лівії 2011 р., подано загальну перспективу сучасної французької політики в регіоні Північної Африки.

Ключові слова: Лівія, Франція, Північна Африка, «Арабська весна», геополітика.

Як влучно зазначив у своєму дослідженні, присвяченому взаємозв'язку між політичним ісламом та подіями «Арабської весни», Т. Рамадан, ситуація в Лівії 2011 р. відносно взаємин між західними урядами та режимом М. Каддафі була майже ідентичною тій, що склалася в Іраку під час війни 1990–1991 рр., коли західні великі держави, які раніше розглядали уряд С. Хусейна як «менше зло», виступили проти нього, підтримуючи антиурядові сили [13, с. 176]. У випадку з Лівією помітною була участь Франції, яка ще напередодні початку конфлікту вважалася одним із потенційних союзників М. Каддафі. Однак, безумовно, надання Францією підтримки антиурядовим силам мало не суто ситуативне, а більш довгострокове значення, з точки зору зовнішньополітичної стратегії Франції у Північній Африці та Середземномор'ї в цілому.

Відповідно, основною проблемою, що постає в контексті цієї статті, є визначення мотивації

та наслідків зміни курсу Франції стосовно Лівії. Конкретизація цієї проблематики дозволить зробити подальший внесок у розуміння геостратегічних змін у регіоні Північної Африки, що стали наслідком подій 2010–2011 рр., та взаємозв'язку між революційними потрясіннями в регіоні та інтересами великих держав.

Огляд останніх джерел та публікацій, присвячених окресленій вище темі, дозволяє зробити висновок про те, що переважна більшість як вітчизняних, так і зарубіжних авторів схиляється до тлумачення участі Франції у громадянській війні у Лівії передусім геополітичними та гео економічними чинниками. Так, російський дослідник П. Тимофеев [4] зазначає, що Франція традиційно розглядає північноафриканський регіон як складову своєї зони впливу, намагаючись забезпечити собі провідні позиції та впливати на політику основних регіональних гравців. На думку П. Тимофеева, підтримка лівійської

опозиції з боку Франції свідчить про те, що Франція, як і США, намагається використати дискурс «гуманітарної інтервенції» та «демократизації» задля забезпечення власних геополітичних інтересів [4, с. 35–36].

А. Кохановська розглядає військову підтримку, надану Францією лівійським повстанцям, як реакцію французького уряду на непоступливість М. Каддафі у питаннях, пов'язаних з проектом Союзу для Середземномор'я, а також як намагання самого Н. Саркозі забезпечити собі переобрання на посаду президента Франції за допомогою вдалої військової кампанії [3, с. 197]. Взаємозв'язок між французькою інтервенцією та геополітичними розбіжностями між Францією та Лівією М. Каддафі визнає і західний дослідник Ж.-Р. Анрі, який вказує на існування причинно-наслідкового зв'язку між фактичним провалом інтеграційного проекту в рамках Союзу для Середземномор'я та політичною стратегією Франції під час громадянської війни в Лівії [9]. В. М. Грубов [1], а також Я. Зубір і Е. Рожа [18] вказують на геополітичні чинники втручання Франції та інших держав Заходу у внутрішній конфлікт у Лівії.

Аналіз вказаних вище публікацій з точки зору проблематики дослідження дозволяє зробити висновки, що їхні автори зосереджують увагу на певних конкретно-специфічних чинниках військового втручання Франції та інших держав-членів НАТО у хід громадянської війни в Лівії, не надаючи комплексної картини причин та наслідків цих подій. Таким чином, існує необхідність аналізу геополітичних та гео економічних чинників французького втручання в Лівії, а також їх стратегічних наслідків.

Виходячи з вищезазначеного, завданнями цієї статті є: а) визначення основних факторів геополітичного та гео економічного характеру, що спонукали Францію втрутитися в лівійський конфлікт; б) характеристика наслідків французького втручання в лівійську громадянську війну для балансу сил у регіоні в цілому; в) дослідження взаємозв'язку між французькою інтервенцією в Лівії та «ширшою» північно-африканською і середземноморською стратегією зовнішньої політики Франції.

Лівійсько-французькі відносини в період перебування при владі М. Каддафі характеризувалися значною варіативністю. До 1983 р. (початку вторгнення лівійських військ до Чаду) французький уряд намагався підтримувати взаємовигідні стосунки з Лівією, фактично протидіючи спробам США домогтися тотальної ізоляції уряду М. Каддафі в «західному» світі [17, р. 71]. Найнижчої

точки у лівійсько-французьких відносинах було досягнуто у 1989 р., коли лівійські агенти здійснили терористичний акт проти французького авіалайнера, що пролітав над територією Республіки Нігер [6]. Лише в 2004 р., після виплати Лівією відповідної компенсації сім'ям загиблих, можна було говорити про нормалізацію взаємин між двома державами. За президентства Н. Саркозі (до 2011 р.) спостерігалось значне покращення лівійсько-французьких відносин: так, президент Франції відвідав Триполі з державним візитом у липні 2007 р., а М. Каддафі прибув до Парижа у грудні того ж року [17, с. 72].

У своїх офіційних заявах щодо відносин між Францією та Лівією Н. Саркозі неодноразово наголошував на тому, що лівійське керівництво сумлінно виконує свої міжнародні зобов'язання. За твердженням Н. Саркозі (10 грудня 2007 р.), Лівія під керівництвом М. Каддафі перебувала на шляху до «реінтеграції до міжнародного співтовариства» [8]. У 2008–2010 рр. між двома державами було укладено низку міжнародних договорів та інших угод, що стосувалися, зокрема, продажу французьких озброєнь до Лівії. Так, за словами тодішнього голови апарату президента Франції К. Жеана, лише в ході вищезгаданого візиту М. Каддафі було підписано угоду про продаж Лівії літаків-винищувачів і транспортних літаків загальною вартістю до 10 млрд євро [17, с. 73].

Однак уже в березні 2011 р. політика Франції щодо Лівії зазнає карколомних змін. 11 березня, за добу до саміту ЄС, на якому держави-члени Європейського Співтовариства мали виробити скоординовану позицію стосовно лівійської Перехідної національної ради (ПНР), створеної супротивниками М. Каддафі, Франція ухвалила рішення про одностороннє визнання ПНР як легітимного представника лівійського народу, що викликало невдоволення багатьох інших членів ЄС [10, с. 21]. Разом із Великою Британією та США Франція виступала в ролі одного з головних ініціаторів та лобістів резолюції № 1973, прийнятої Радою Безпеки ООН 17 березня 2011 р., що передбачала встановлення зони, забороненої для польотів військової авіації, над усією територією Лівії. Ще до ухвалення цієї резолюції французькі ВПС взяли найактивнішу участь в атаках на лівійські військові та стратегічні об'єкти, а французький уряд надавав усесбічну підтримку НАТО у ході здійснення військової операції в Лівії [17].

Така кардинальна зміна ставлення Франції до уряду М. Каддафі та його опонентів може викликати певне непорозуміння. Проте ситуація ста-

не чіткішою, якщо звернутися до аналізу геостратегічних інтересів Франції у Північній Африці.

На 2011 р. проект «Союзу заради Середземномор'я» (СЗС), започаткований урядом Н. Саркозі у 2007 р. як спроба «відновити історичне положення Франції як покровителя ісламських територій у Північній Африці та Леванті» [14, с. 4], виглядав нежиттєздатним. По-перше, інші держави ЄС, що були не зацікавлені в односторонньому впливі Франції у Північній Африці, домоглися власної участі у проекті. Хоча такий розвиток подій не зустрів прямих заперечень з боку французької сторони, але його можна було розцінювати як обмеження стратегічних інтересів Франції у регіоні [2]. Провал у 2009 р. та 2010 р. спроб організувати конференції міністрів закордонних справ держав-членів СЗС було розцінено оглядачами як прояв зниження зацікавленості Франції в розвитку європейсько-середземноморських відносин [9, с. 410]. У сукупності із зростаючим впливом США у регіоні Північної Африки такий розвиток подій мав розглядатися правлячою елітою Франції як значний геостратегічний програв.

У цьому контексті ставлення М. Каддафі до перспектив зростання впливу Франції у рамках СЗС можна було розцінювати як подвійну гру. Розвиваючи активне військово-стратегічне партнерство з Францією, Лівія відмовилася взяти участь у проектах у рамках СЗС, а сам М. Каддафі відмовився відвідати установчий саміт СЗС (13–14 липня 2008 р.), оголосивши, що Лівія розглядатиме цю ініціативу як спробу підірвати єдність «арабських та африканських країн» [3, с. 194]. Природно, що подібні заяви не зустріли схвалення з боку французького політикуму, тому можна припустити, що вже з того моменту серед політичних кіл Франції склалося уявлення про потенційну «ненадійність» М. Каддафі як стратегічного партнера Франції.

Було б помилкою обмежувати сутність цієї проблеми лише питанням невизначеної та почасти ворожої позиції Лівії стосовно підтримуваного Францією проекту СЗС, коли й сам Н. Саркозі, судячи з його риторики в 2009–2010 рр., змирився з тим, що амбітні плани, пов'язані з СЗС, виявилися практично нездійсненними [9]. Як зазначають американські дослідники Б. Раудібуш та П. Чаморел, одним із джерел зростаючого інтересу Франції до Північної Африки, як і до всього континенту в цілому, стало прагнення використати потенційний економічний бум у цьому регіоні для забезпечення сталого та інтенсивного економічного розвитку самої Франції [15, с. 170–171].

До того ж, зауважимо, що з часів президентства Н. Саркозі Франція розпочала переорієнтацію своєї зовнішньополітичної стратегії в Африці, відходячи від попередньої практики розбудови «особливих» відносин з франкомовними країнами так званої «Франс-Африки» (la Françafrique) в бік зміцнення економічних та політичних відносин із нефранкомовними державами, які характеризуються вищими темпами економічного зростання та сприятливішим інвестиційним кліматом [15]. У цьому контексті стає зрозумілішою нормалізація лівійсько-французьких відносин у 2007–2010 рр.

Однак, якщо розглядати макроекономічний вимір лівійсько-французьких взаємин, то стає зрозумілим, що очікування французької сторони на значне розширення економічного впливу Франції в Лівії під патронатом уряду М. Каддафі в цілому не справдилися. Якщо Італія (як колишня метрополія Лівії) та Іспанія, а також (меншою мірою) Німеччина значно збільшили свою частку в експорті лівійських енергоносіїв (станом на 2006 р. 27 % імпорту нафти до Італії припадало на лівійські поставки, тоді як аналогічні показники для Німеччини та Іспанії становили 11 % та 9,2 % відповідно), то Франція не змогла забезпечити собі стратегічні поставки лівійської нафти, частка яких у французькому імпорті нафти за вказаний період не перевищувала 5,7 % [12, с. 179]. Те ж саме стосувалося інвестицій нафтових компаній у лівійську економіку; у 2007–2008 рр. основними бенефіціарами лівійського нафтового буму стали італійська ENI та британська British Petroleum, що повернулася на ринок Лівії після 30 років відсутності. Так, зокрема, у лютому 2008 р. між лівійським урядом та British Petroleum було укладено угоду про розвідку та видобуток природного газу загальною сумою в 900 млн доларів США, що на той час могло вважатися найбільшою в історії компанії обсягом [12, с. 179].

На цьому тлі участь французької корпорації Total у розробці стратегічно важливих енергетичних резервів Лівії (загальна оцінка станом на 2011 р. – 44,3 млрд барелів, тобто 3,3 % від загальних світових запасів [5]) виглядала доволі обмеженою, оскільки, на відміну від ENI, BP та іншої італійської нафтової компанії – Agip, французькі інтереси були майже не представлені в основних інвестиційних проектах [5]. Таким чином, видається, що Франція була зацікавлена у збільшенні участі своїх компаній у розробці лівійських енергоносіїв, що могло відіграти свою роль у прийнятті рішення про підтримку лівійської опозиції.

На додаток до власне геоекономічних чинників, проаналізованих вище, можливою складовою у рішенні Франції підтримати антиурядові сили в Лівії стало прагнення нейтралізувати можливу загрозу французьким інтересам у регіоні Сахелю/Сахари, яку на той час потенційно становив уряд М. Каддафі. Як зазначає сучасний дослідник геополітичної стратегії Франції Л. Сімон, «зона Сахари-Сахелю» з 2008 р. офіційно розглядається французькою стороною як невід'ємна складова «сфери стратегічних пріоритетів Франції» [16, с. 405]. У цьому контексті Лівія часів М. Каддафі, з її амбітними геополітичними проектами, орієнтованими, зокрема, на держави Сахелю, могла становити певну загрозу традиційному французькому впливові в регіоні. Як панафриканські проекти М. Каддафі, що в 2000-х роках набули особливого розмаху, будучи підкріплені зростаючими фінансовими ресурсами Лівії, так і надана лівійською стороною в минулому підтримка різним повстанським та сепаратистським рухам країн регіону могли спонукати французьку сторону зважити можливість підтримки нею антиурядових сил у можливому внутрішньому конфлікті в Лівії.

Переходячи до аналізу наслідків французького втручання в події в Лівії для регіонального балансу сил, слід зазначити, що основним та неочікуваним наслідком цієї геополітичної ситуації стало зростання відносного впливу ісламістських активістських груп як у самій Лівії, так і на територіях таких сусідніх із нею країн, як Алжир та Малі. Як відомо, у 2012 р., після того як вигнані з території Лівії бійці туарезького походження, що входили до складу допоміжних військ уряду М. Каддафі, розпочали війну за незалежність «Держави Азавад» на території Малі, ісламістські угруповання, що брали участь у громадянській війні в Лівії на боці ПНР, скористалися цією ситуацією для просування власного впливу на Південь [7]. До початку французької інтервенції в Малі, викликаній стратегічною загрозою для стабільності в регіоні Сахелю, проісламістські налаштовані повстанці контролювали більшу частину терито-

рії Малі [7, с. 66]. В Алжирі також спостерігалось значне зростання впливу радикальних ісламістських угруповань на кордоні з Лівією, що мало найзначніший прояв у формі відомої кризи із захопленням заручників з країн Заходу (події розгорталися на півдні Алжиру у січні 2013 р.) [11]. Отже, основним парадоксом французького втручання в Лівії стало фактичне зростання рівня силової нестабільності в ключовому для геополітичної стратегії Франції регіоні.

У самій Лівії, як зазначає французький дослідник Р. Лефевр, спроби нового уряду, підтримуваного Францією та Великою Британією, встановити контроль над південним кордоном зазнали невдачі через міліційний принцип, що панує в постреволюційній лівійській армії, та зв'язки певних ключових осіб нової адміністрації з різними фундаменталістськими групами [11, с. 376]. Разом із загальною ситуацією внутрішньої нестабільності, що не сприяє потенційному відродженню та розширенню попередніх темпів видобутку енергоносіїв у Лівії, це дозволяє зробити висновок про те, що французьке втручання в лівійський конфлікт мало більше неочікуваних наслідків для самих стратегічних інтересів Франції.

Підсумовуючи, можна зазначити, що кардинальна зміна лівійської політики Франції в 2011 р. була спричинена передусім геоекономічними та геополітичними прагненнями Франції забезпечити розширені преференції для французьких енергетичних інтересів у Лівії та нейтралізувати можливу загрозу впливові Франції в Північній Африці та Сахелі, що її потенційно становив уряд М. Каддафі. Однак, з точки зору наслідків цієї інтервенції, французькій стороні не вдалося повністю досягти поставлених перед собою цілей. До того ж Франція зіткнулася з необхідністю протистояти поширенню радикального ісламізму з території Лівії на традиційну сферу впливу Франції в регіоні. Це дозволяє стверджувати про загалом несприятливі для французьких інтересів на Африканському континенті наслідки інтервенції в Лівії.

Список літератури

1. Грубов В. М. Арабська весна у приципі інтересів: між контрольованим хаосом і стратегічним задумом / В. М. Грубов // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2012. – № 3 (13). – С. 64–73.
2. Диковицька А. М. Середземноморський вектор у зовнішній політиці Ніколя Саркозі / А. М. Диковицька // Гілея : науковий вісник. – 2012. – № 59 (додатки). – С. 112–119.
3. Кохановская А. Л. Союз для Средиземноморья – кампания Н. Саркози в Средиземноморском регионе / А. Л. Кохановская // Вестник Одесского национального университета. – 2011. – № 16 (8). – С. 193–198.
4. Тимофеев П. П. Франция и ЕС на Ближнем Востоке / П. П. Тимофеев // Азия и Африка сегодня. – 2011. – № 11. – С. 31–36.
5. Bahgat G. The Impact of the Arab Spring on the Oil and Gas Industry in North Africa – A Preliminary Assessment / G. Bahgat // Journal of North African Studies. – 2012. – № 17 (3). – P. 503–514.

6. BBC News. Libyans Tried for French Airline Bombing [Electronic resource] // BBC News. – 8 March 1999. – Mode of access: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/292565.stm>. – Title from the screen.
7. Cohen H. J. Al Qaeda in Africa: The Creeping Menace to Sub-Sahara's 500 Million Muslims / H. J. Cohen // American Foreign Policy Interests. – 2013. – № 35 (2). – P. 63–69.
8. Crumley B. When Sarkozy Met Gaddafi [Electronic Resource] / B. Crumley // TIME. – 10 December 2007. – Mode of access: <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1693121,00.html>. – Title from the screen.
9. Henry J.-R. Sarkozy, the Mediterranean, and the Arab Spring / J.-R. Henry // Contemporary French and Francophone Studies. – 2012. – № 16 (3). – P. 405–415.
10. Koenig N. The EU and the Libyan Crisis – In Quest of Coherence? / N. Koenig // The International Spectator. – 2011. – № 46 (4). – P. 11–30.
11. Lefevre R. Commentary on current events in North Africa / R. Lefevre // The Journal of North African Studies. – 2013. – № 18 (2). – P. 373–377.
12. Lutterbeck D. Migrants, Weapons and Oil: Europe and Libya after the Sanctions / D. Lutterbeck // The Journal of North African Studies. – 2009. – № 14 (2). – P. 169–184.
13. Ramadan T. Islam and the Arab Awakening / T. Ramadan. – Oxford and New York: Oxford University Press, 2012. – 245 p.
14. Richardson J. Union for the Mediterranean: How Realistic an Exercise in Foresight? / J. Richardson // Foresight. – 2009. – № 11 (2). – P. 3–6.
15. Rowdybush B. Aspirations and Reality: French Foreign Policy and the 2012 Elections / B. Rowdybush, P. Chamorel // The Washington Quarterly. – 2012. – № 35 (1). – P. 163–177.
16. Simon L. The Spider in Europe's Web? French Grand Strategy from Iraq to Libya / L. Simon // Geopolitics. – 2013. – № 18 (2). – P. 403–434.
17. Utley R. France and the Arab Upheavals / R. Utley // The RUSI Journal. – 2013. – № 158 (2). – P. 68–79.
18. Zoubir Y. The End of the Libyan Dictatorship: The Uncertain Transition / Y. Zoubir, E. N. Rózsa // Third World Quarterly. – 2012. – № 33 (7). – P. 1267–1283.

L. Kyianytsia

LIBYA'S REVOLUTION AND CIVIL WAR AS FRANCE'S INFLUENCE FACTOR IN NORTH AFRICA

The purpose of this article is to analyze major causes and effects of France's political involvement in the revolutionary events having transpired in Libya in 2011. Both geopolitical and geoeconomic consequences of the French intervention shall be subject to inquiry here, with due attention towards the wider perspective of contemporary French foreign policy in the North African region.

Keywords: Libya, France, North Africa, Arab Spring, geopolitics.

Матеріал надійшов 18.04.2013